

ปัญหาการคอร์รัปชันของกลุ่มประเทศอาเซียน

โชคสุข กรกิตติชัย

วิทยากรชำนาญการพิเศษ

กลุ่มงานบริการวิชาการ 1 สำนักวิชาการ

ปัญหาการคอร์รัปชันถือเป็นปัญหาหลักที่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาของประเทศสมาชิกส่วนใหญ่ในอาเซียน จากผลการจัดอันดับของหน่วยงาน Transparency International (TI) ซึ่งเป็นหน่วยงานอิสระระหว่างประเทศที่ดำเนินการประเมินผลการรับรู้การคอร์รัปชันของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกอย่างต่อเนื่อง โดยได้มีการจัดทำดัชนีการรับรู้การคอร์รัปชัน (Corruption Perception Index: CPI) ซึ่งเป็นดัชนีที่ได้รับการยอมรับจากทั่วโลกว่า สามารถใช้เปรียบเทียบระดับการรับรู้การคอร์รัปชันของภาครัฐใน ประเทศต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี โดยเมื่อวันที่ 27 มกราคม 2559 ที่ผ่านมา หน่วยงาน Transparency International (TI) ได้มีการเปิดเผยผลดัชนีการรับรู้การคอร์รัปชันที่กรุงเบอร์ลิน ประเทศสาธารณรัฐเยอรมนี ซึ่งเป็นการนำเสนอผลการวัดดัชนี และการจัดอันดับของปี 2558 (ค.ศ. 2015) ครั้งที่ 21 โดยเป็นการนำเสนอดัชนีและอันดับของประเทศที่เข้าร่วมการประเมินจำนวน 168 ประเทศทั่วโลก ซึ่งวิธีการวัดระดับการรับรู้การคอร์รัปชันของภาครัฐในแต่ละประเทศนั้น นำมาจากผลการสำรวจซึ่งประกอบไปด้วยการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ และความคิดเห็นของนักธุรกิจ โดยค่าดัชนีนั้นจะเริ่มตั้งแต่ 0 แสดงถึงระดับการรับรู้การคอร์รัปชันที่สูงที่สุดจนถึง 100 แสดงถึงระดับการรับรู้การคอร์รัปชันที่ต่ำที่สุด

จากภาพรวมของผลการศึกษพบว่า ประเทศส่วนใหญ่ 2 ใน 3 ของโลก มีดัชนีการรับรู้ที่ต่ำกว่า 50 ซึ่งสามารถสะท้อนถึงปัญหาการคอร์รัปชันที่ยังคงมีอยู่ทั่วโลก การจะต่อสู้กับปัญหาการคอร์รัปชันได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย สำหรับประเทศในกลุ่มอาเซียนนั้นก็มีปัญหาในเรื่องการคอร์รัปชัน ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ โดยดูได้จากผลดัชนีการรับรู้การคอร์รัปชันของประเทศในกลุ่มอาเซียน (ยกเว้นประเทศบรูไนดารุสซาลาม ซึ่งไม่ได้เข้าร่วมการประเมิน) ดังผลการศึกษาที่ได้แสดงในตารางต่อไปนี้

พ.ศ. 2557 (ค.ศ. 2014)			พ.ศ. 2558 (ค.ศ. 2015)		
อันดับของ ประเทศ (175 ประเทศ)	ประเทศ	ดัชนี (100)	อันดับของ ประเทศ (168 ประเทศ)	ประเทศ	ดัชนี (100)
7	สิงคโปร์	84	8	สิงคโปร์	85
50	มาเลเซีย	52	54	มาเลเซีย	50
85	ฟิลิปปินส์	38	76	ไทย	38
85	ไทย	38	88	อินโดนีเซีย	36

อันดับของ ประเทศ (175 ประเทศ)	ประเทศ	ดัชนี (100)	อันดับของ ประเทศ (168 ประเทศ)	ประเทศ	ดัชนี (100)
107	อินโดนีเซีย	34	95	ฟิลิปปินส์	35
119	เวียดนาม	31	112	เวียดนาม	31
145	ลาว	25	139	ลาว	25
156	กัมพูชา	21	147	เมียนมา (พม่า)	22
156	เมียนมา (พม่า)	21	150	กัมพูชา	21

ที่มา: องค์กรโปร่งใสนานาชาติ (ค.ศ. 2014 และ ค.ศ. 2015)

จากตาราง จะพบว่า ประเทศส่วนใหญ่ในอาเซียนมีค่าดัชนีอยู่ในระดับต่ำ โดยต่ำกว่า 50 ทุกประเทศ ยกเว้นประเทศสิงคโปร์ และประเทศมาเลเซีย โดยประเทศสิงคโปร์ได้รับการจัดอันดับที่ 8 ซึ่งถือว่าเป็นอันดับต้น ๆ ของการประเมิน ขณะที่ประเทศมาเลเซียอยู่ที่อันดับที่ 54 ตามมาด้วยประเทศไทย ประเทศอินโดนีเซีย ประเทศฟิลิปปินส์ ซึ่งอยู่ที่อันดับ 76, 88 และ 95 ตามลำดับ ขณะที่ประเทศเวียดนาม ประเทศลาว ประเทศเมียนมา (พม่า) และประเทศกัมพูชา มีค่าดัชนีที่ต่ำมาก โดยได้อันดับที่ 112, 139, 147 และ 150 ตามลำดับ (ศศิวิมล วรณศิริ ปวีณวัฒน์, 2559) ซึ่งสะท้อนถึงปัญหาการคอร์รัปชันที่ยังคงอยู่ในระดับสูง ในกลุ่มประเทศ CLMV (คือ กลุ่มประเทศที่มีศักยภาพดี ประกอบด้วยประเทศกัมพูชา ประเทศลาว ประเทศเมียนมา (พม่า) และประเทศเวียดนาม ซึ่งเป็นประเทศในกลุ่ม ASEAN ที่มีแนวโน้มเศรษฐกิจโตต่อเนื่อง และยังมีแร่ธาตุทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ และยังมีค่าจ้างแรงงานไม่สูง โดยกลุ่มประเทศ CLMV จึงเป็นประเทศที่มีคนสนใจเข้าไปลงทุนการผลิต และการตลาด) (กลุ่มประเทศ CLMV ใน ASEAN, ม.ป.ป.)

นอกจากนั้น หากเปรียบเทียบผลการจัดอันดับปี 2557 กับปี 2558 พบว่า ประเทศไทย ประเทศอินโดนีเซีย ประเทศเวียดนาม ประเทศลาว และประเทศเมียนมา (พม่า) มีอันดับที่ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากค่าดัชนีพบว่า ไม่ได้มีความแตกต่างจากปี 2557 มากนัก กลุ่มประเทศอาเซียนจึงยังคงเป็นกลุ่มประเทศที่มีความหลากหลายของระดับการคอร์รัปชัน โดยที่ผ่านมา อาเซียนเป็นภูมิภาคที่ได้รับความสนใจอย่างมากในประเด็นที่อาเซียนเองมีความหลากหลายของระดับเศรษฐกิจ การเจริญเติบโตของประเทศ ขณะเดียวกันปัญหาการคอร์รัปชันก็ยังคงเป็นปัญหาเรื้อรังที่ประเทศสมาชิกส่วนใหญ่ยังคงเผชิญอยู่ (ศศิวิมล วรณศิริ ปวีณวัฒน์, 2559) ตัวอย่างเช่น

ประเทศฟิลิปปินส์ นับเป็นประเทศที่มีปัญหาการคอร์รัปชันรุนแรงโดยเฉพาะการคอร์รัปชันของกลุ่มผู้นำประเทศในอดีต ซึ่งผู้นำบางท่านที่เคยเป็นความหวังของคนฟิลิปปินส์ แต่ก็ยังต้องเผชิญกับปัญหาการคอร์รัปชันเช่นกัน การคอร์รัปชันเป็นตัวบ่อนทำลายการพัฒนาเศรษฐกิจของฟิลิปปินส์เป็นอย่างมาก จากประเทศที่คาดหมายว่า น่าจะพัฒนาได้เร็วที่สุดหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลง กลับกลายเป็นว่าฟิลิปปินส์เป็นประเทศที่พัฒนาได้ช้ามาก อันเนื่องมาจากการคอร์รัปชันของหน่วยงานภาครัฐจำนวนมากนั่นเอง

ประเทศอินโดนีเซีย ก็เป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีปัญหาการคอร์รัปชันเรื้อรังมาช้านาน มีการสร้างวัฒนธรรมการคอร์รัปชันในหมู่ทหาร และนักการเมือง จนทำให้นักลงทุนต่างชาติที่ต้องการเข้าไปลงทุนในอินโดนีเซียต้องเตรียมบวกราค่าต้นทุนได้ไต่เวลาติดต่อกำธุรกิจจนในเกาะชวา แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองหลังวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ แต่รัฐบาลที่เข้ามาใหม่ก็ดูเหมือนว่า ไม่สามารถแก้ปัญหาการคอร์รัปชันในประเทศที่มีศักยภาพสูงในการพัฒนาอย่างอินโดนีเซียได้ ถึงแม้อินโดนีเซียจะมีการจัดตั้ง “องค์การปราบปรามคอร์รัปชัน” หรือ Corruption Eradication Commission แต่ก็ดูเหมือนว่า ยังไม่สามารถแก้ปัญหาการคอร์รัปชันได้ เนื่องจากนักการเมืองบางกลุ่มยังคงปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง และแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวบนตำแหน่งหน้าที่ได้เข้าไปแทรกแซงการทำงานขององค์กรดังกล่าว ทั้งฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซียจึงเป็นตัวอย่างที่ดีที่สะท้อนปัญหาการฉ้อฉลอำนาจ หรือ Power Corrupt ของเหล่าผู้นำประเทศ

ประเทศเวียดนาม เป็นประเทศที่ได้รับการจับตามองมากที่สุดในอาเซียน เนื่องจากมีอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจค่อนข้างสูง อย่างไรก็ตาม รัศมีค่า CPI ปี 2558 มีเพียง 31 คะแนน สะท้อนให้เห็นถึงความโปร่งใสของรัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามในสายตาของประชาชนในประเทศว่า ยังอยู่ในระดับต่ำเช่นกัน

ประเทศมาเลเซีย ตลอดระยะเวลาที่พรรคอัมโนครองอำนาจภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรี นายมหาเธร์ มูฮัมหมัด จนกระทั่งนายนาจิบ ราซัค มาเลเซียได้พัฒนาประเทศขึ้นมาเป็นเบอร์ 2 ของอาเซียน นอกเหนือจากความเข้มแข็งของรัฐบาลแล้ว เหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้มาเลเซียสามารถพัฒนาขึ้นมาได้รวดเร็ว คือ การเอาใจจริงเอาใจกับการปราบปรามปัญหาการทุจริตโดยเฉพาะการบังคับใช้กฎหมายที่รุนแรงกับเหล่าเจ้าหน้าที่รัฐที่ฉ้อโกงทั้งหลาย (ตามไปดู ! ปัญหาการคอร์รัปชันในอาเซียน ปัญหาที่แก้ไม่ตก, 2556)

ประเทศไทย โดยรัฐบาลไทยชุดปัจจุบัน (คณะรัฐบาลพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา) ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับนโยบายการต่อต้านคอร์รัปชัน โดยเป็นนโยบายหนึ่งที่รัฐบาลให้ความสำคัญเป็นลำดับต้น ๆ นอกจากนั้นแล้ว องค์กรธุรกิจภาคเอกชนก็ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยกำจัดปัญหาการคอร์รัปชันในประเทศ โดยได้มีการร่วมกับภาครัฐ และภาคส่วนอื่น ๆ

ดังนั้น ความพยายามในการแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชัน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่กลุ่มประเทศอาเซียนมีอาจจะเลยได้ โดยอาเซียนเองก็ได้ตระหนักถึงปัญหา และมีแนวนโยบายในการแก้ไขทั้งในระดับประเทศ และระดับภูมิภาค ต่อมาได้มีการลงนามบันทึกความเข้าใจร่วมกันเพื่อต่อต้านคอร์รัปชัน ตั้งแต่ปี 2547 (ค.ศ. 2004) โดยกลุ่มประเทศอาเซียนได้ร่วมมือกันก่อตั้งหน่วยงานชื่อว่า “South-East Asian Parties Against Corruption (SEA-PAC)” และมีสัญลักษณ์ของหน่วยงาน ดังนี้

SEA-PAC

South East Asia Parties Against Corruption

สัญลักษณ์ของ South-East Asian Parties Against Corruption (SEA-PAC) จาก http://www.sea-pac.org/?page_id=3971

โดยหน่วยงานดังกล่าวเป็นหน่วยงานที่จะช่วยสร้างกลไกในการป้องกันและการต่อต้านการคอร์รัปชันในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (South East Asia) ซึ่งเป็นการรวมตัวของหน่วยงานต่อต้านการทุจริตของประเทศสมาชิกอาเซียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความมั่นคงเข้มแข็งในความร่วมมือเพื่อต่อต้านการทุจริตระหว่างประเทศสมาชิก รวมทั้งการเพิ่มขีดความสามารถในการปฏิบัติงานตลอดจนศักยภาพของเจ้าหน้าที่ และยังเป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่างกัน (ป.ป.ช. จัดการประชุม SEA-PAC ครั้งที่ 7 ผนึกกำลังสมาชิกอาเซียนต้านการทุจริตเพิ่มความเข้มแข็งในภูมิภาค, 2554) ซึ่งปัจจุบันมีสมาชิก 10 องค์กร จาก 10 ประเทศ ได้แก่

1. Anti-Corruption Bureau

ประเทศบรูไนดารุสซาลาม

2. Anti-Corruption Unit

ประเทศกัมพูชา

3. Corruption Eradication Commission

ประเทศอินโดนีเซีย

4. State Inspection and Anti-Corruption Authority

ประเทศลาว

5. Malaysian Anti-Corruption Commission	ประเทศมาเลเซีย
6. Anti-Corruption Commission	ประเทศเมียนมา (พม่า)
7. Office of the Ombudsman	ประเทศฟิลิปปินส์
8. Corruption Practices Investigation Bureau	ประเทศสิงคโปร์
9. National Anti-Corruption Commission	ประเทศไทย
10. The Government Inspectorate	ประเทศเวียดนาม

สัญลักษณ์ขององค์กร 10 องค์กรจาก 10 ประเทศ จาก <http://www.sea-pac.org/>

หน่วยงานดังกล่าวข้างต้นได้มีการประชุมครั้งแรก เมื่อเดือนเมษายน ปี 2548 ซึ่งเป็นการจัดประชุมว่าด้วยการป้องกันและต่อต้านการทุจริตในภูมิภาคอาเซียน (1th SEA-PAC : 1th Annual Meeting of Parties to the Memorandum of Understanding on Prevention and Combating Corruption) ณ กรุงมะนิลา ประเทศฟิลิปปินส์ โดยมีผู้แทนจากประเทศในกลุ่มภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จำนวน 6 ประเทศ เข้าร่วมประชุม คือ ประเทศกัมพูชา ประเทศอินโดนีเซีย ประเทศลาว ประเทศสิงคโปร์ ประเทศไทย และประเทศฟิลิปปินส์ ซึ่งถือเป็นประเทศสมาชิกผู้ก่อตั้งองค์กร “South-East Asian Parties Against Corruption (SEA-PAC)” โดยประเทศไทยเคยเป็นเจ้าภาพในการจัดประชุมดังกล่าว เมื่อปี 2554 โดยสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปราม

การทุจริตแห่งชาติ (สำนักงาน ป.ป.ช.) เป็นผู้จัดการประชุม ซึ่งเป็นการประชุมครั้งที่ 7 โดยเป็นการประชุมว่าด้วยการป้องกันและต่อต้านการทุจริตในภูมิภาคอาเซียน (7th SEA-PAC : 7th Annual Meeting of Parties to the Memorandum of Understanding on Prevention and Combating Corruption) ระหว่างวันที่ 20-22 ธันวาคม 2554 ณ โรงแรมเชอราตันแกรนด์ สุขุมวิท กรุงเทพมหานคร โดยมีผู้แทนระดับสูงของหน่วยงานปราบปรามการทุจริตเข้าร่วมประชุม 9 ประเทศ ได้แก่ ประเทศบรูไนดารุสซาลาม ประเทศกัมพูชา ประเทศอินโดนีเซีย ประเทศลาว ประเทศมาเลเซีย ประเทศฟิลิปปินส์ ประเทศสิงคโปร์ ประเทศไทย และประเทศเวียดนาม โดยการประชุมครั้งนี้มีสาระสำคัญ คือ การหารือแนวทางการดำเนินการตามกรอบความร่วมมือของบันทึกความเข้าใจระหว่างกันว่าด้วยการป้องกันและต่อต้านการทุจริตในภูมิภาคอาเซียน รวมถึงความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ในเรื่องการประสานงานคดีทุจริต ตลอดจนผลักดันให้กลุ่มความร่วมมือของหน่วยงานต่อต้านการทุจริตอาเซียนนี้เป็นที่รู้จัก และยอมรับในเวทีความร่วมมือระหว่างประเทศมากขึ้น (การป้องกันและการต่อต้านการทุจริต, 2554) และในเดือนธันวาคม 2559 นี้จะเป็นการประชุมครั้งที่ 12 ระหว่างวันที่ 14-16 ธันวาคม 2559 ณ โรงแรม The Thingaha เมือง Nay Pyi Taw ประเทศเมียนมา (พม่า) ซึ่งจะเป็นเจ้าภาพการจัดประชุมครั้งนี้ (12th Meeting of Parties to the Memorandum of Understanding on Preventing and Combating Corruption-Southeast Asia Parties Against Corruption (12th SEA-PAC), 2016)

บทสรุปและข้อเสนอแนะของผู้ศึกษา

ปัญหาการคอร์รัปชันถือเป็นปัญหาใหญ่ที่กลุ่มประเทศอาเซียนมีความพยายามในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งกลุ่มประเทศอาเซียนเองก็ได้ตระหนักถึงปัญหา และมีแนวนโยบายในการแก้ไขทั้งในระดับประเทศและระดับภูมิภาค ดังนั้น ประเทศสมาชิกอาเซียนส่วนใหญ่ยังต้องเผชิญกับปัญหาการคอร์รัปชัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อการพัฒนาของประเทศ และภูมิภาคเป็นอย่างยิ่ง หากพิจารณาศักยภาพการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศสมาชิกอาเซียนนั้นจะเห็นได้ว่า ประเทศสมาชิกอาเซียนส่วนใหญ่มีความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจสูงในเวทีโลก แต่ปัญหาการคอร์รัปชันกลับเป็นต้นเหตุสำคัญที่ทำให้ประเทศสมาชิกหลายประเทศ ไม่สามารถพัฒนาไปได้เท่าที่ควร ประเด็นสำคัญซึ่งนำมาสู่ปัญหาการคอร์รัปชันที่หลายประเทศในอาเซียนต้องเผชิญ คือ “ผู้นำ และผู้มีอำนาจในบ้านเมือง” ต่างแสวงหาประโยชน์ให้กลุ่ม และพวกพ้องตนเองมากกว่าเห็นแก่ประโยชน์ของประเทศเป็นหลัก แม้ว่าผู้นำของอาเซียนเองจะตระหนักถึงปัญหาการคอร์รัปชัน และพยายามหาทางแก้ไขร่วมกัน โดยได้มีการลงนามบันทึกความเข้าใจร่วมกันเพื่อต่อต้านคอร์รัปชันเมื่อปี 2547 แต่ก็ยังไม่ได้มีการออกกฎระเบียบ หรือนโยบายใด ๆ ร่วมกันออกมาอย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากแต่ละประเทศยังต้องรักษาผลประโยชน์ของประเทศตน การลงนามในข้อตกลงใด ๆ อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศตนเองในภายหลังได้ อีกประเด็นที่สำคัญ คือ ความอ่อนแอขององค์กรภาครัฐในการจัดการกับปัญหาการคอร์รัปชัน ถึงแม้จะมีการจัดตั้งองค์กรต่อต้านคอร์รัปชันขึ้น ก็ยังคงมีผู้มีอำนาจเข้าไปแทรกแซงกระบวนการทำงานขององค์กรเหล่านั้น ทำให้องค์กรที่จัดตั้งขึ้นไม่สามารถปฏิบัติงานได้เต็มที่ นอกจากนี้กฎหมายและกระบวนการลงโทษในประเทศอาเซียนบางประเทศยังไม่จริงจังเพียงพอ ผู้กระทำผิดบางคน

เมื่อถูกลงโทษแล้วแต่ต่อมาศาลอาจลดโทษให้ จนในที่สุดก็ได้รับการปล่อยตัวไป ดังนั้น หากจะแก้ปัญหาการคอร์รัปชันในกลุ่มประเทศอาเซียนให้เห็นเป็นรูปธรรมแล้ว อาจต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิก มิใช่แค่เพียงประเทศใดประเทศหนึ่งจัดการกันเอง อาเซียนควรจัดให้มีนโยบายต่อต้านการคอร์รัปชันเป็นวาระเร่งด่วนภายใต้เสาที่หนึ่ง หรือเสาการเมืองและความมั่นคงของประชาคมอาเซียนเพื่อให้เกิดการผลักดันอย่างแท้จริง โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดทำข้อตกลงด้านการเมืองและความมั่นคง ควรต้องมาพูดคุยกันอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดข้อตกลงร่วมกันที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง อาจมีการจัดตั้งองค์กรเพื่อความร่วมมือต่อต้านการคอร์รัปชันภายใต้อาเซียน หรือสร้างความร่วมมือเพื่อการสอบสวนกรณีการคอร์รัปชันต่าง ๆ หากสถานการณ์นั้นเกี่ยวข้องกับประเทศสมาชิกหลายประเทศ เป็นต้น นอกจากนี้ สถานการณ์การคอร์รัปชันในภูมิภาคนั้น ยังเป็นตัวบ่อนทำลายเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศอาเซียนโดยรวม และยังมีส่วนในการทำลายระบอบประชาธิปไตยของประเทศสมาชิกอีกด้วย จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่า ภูมิภาคอาเซียนจะจัดการกับปัญหาการคอร์รัปชันร่วมกันอย่างไร เพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจของภูมิภาคในการแข่งขันบนเวทีโลกต่อไปในอนาคต

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

การป้องกันและการต่อต้านการทุจริต. (24 ธันวาคม 2554). สืบค้น 10 ตุลาคม 2559 จาก

<http://aseanwatch.org/2011/12/24/%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%9B%E0%B9%89%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B8%81%E0%B8%B1%E0%B8%99%E0%B9%81%E0%B8%A5%E0%B8%B0%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%95%E0%B9%88%E0%B8%AD%E0%B8%95%E0%B9%89%E0%B8%B2/>

กลุ่มประเทศCLMV ใน ASEAN. (ม.ป.ป.). สืบค้น 20 ตุลาคม 2559 จาก

<http://cia.sut.ac.th/ASEANInformation/pdf/CLMV-in-ASEAN.pdf>

ตามไปดู ! ปัญหาคอร์รัปชันในอาเซียน ปัญหาที่แก้ไม่ตก. (3 พฤษภาคม 2556). สืบค้น 21 ตุลาคม 2559

จาก <http://www.mfa.go.th/asean/th/news/2369/35022-%E0%B8%95%E0%B8%B2%E0%B8%A1%E0%B9%84%E0%B8%9B%E0%B8%94%E0%B8%B9-%E0%B8%9B%E0%B8%B1%E0%B8%8D%E0%B8%AB%E0%B8%B2%E0%B8%84%E0%B8%AD%E0%B8%A3%E0%B9%8C%E0%B8%A3%E0%B8%B1%E0%B8%9B%E0%B8%8A%E0%B8%B1%E0%B9%88%E0%B8%99%E0%B9%83%E0%B8%99%E0%B8%AD%E0%B8%B2%E0%B9%80%E0%B8%8B%E0%B8%B5%E0%B8%A2%E0%B8%99-%E0%B8%9B%E0%B8%B1%E0%B8%8D%E0%B8%AB%E0%B8%B2%E0%B8%97%E0%B8%B5%E0%B9%88%E0%B9%81%E0%B8%81%E0%B9%89%E0%B9%84%E0%B8%A1%E0%B9%88.html>

ป.ป.ช. จัดการประชุม SEA-PAC ครั้งที่ 7 ผนึกกำลังสมาชิกอาเซียนด้านการทุจริตเพิ่มความเข้มแข็ง

ในภูมิภาค. (2554). สืบค้น 10 ตุลาคม 2559 จาก https://www.nacc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7257

ศศิวิมล วรณศิริ ปวีณวัฒน์. (19 เมษายน 2559). ดัชนีการรับรู้การคอร์รัปชันของอาเซียน. สืบค้น

20 ตุลาคม 2559 จาก

http://www.aseanhai.net/ewt_news.php?nid=5547&filename=index

ภาษาต่างประเทศ

12th Meeting of Parties to the Memorandum of Understanding on Preventing and Combating Corruption- Southeast Asia Parties Against Corruption (12th SEA-PAC).

(2016). Retrieved December 2016 from http://www.sea-pac.org/?page_id=5906

ภาพอ้างอิง

สัญลักษณ์ของ South-East Asian Parties Against Corruption (SEA-PAC) สืบค้น 13 ตุลาคม 2559 จาก

http://www.sea-pac.org/?page_id=3971

สัญลักษณ์ขององค์กร 10 องค์กรจาก 10 ประเทศ สืบค้น 13 ตุลาคม 2559 จาก <http://www.sea-pac.org/>